

اطلس پرندگان ایران

محمد کابلی

منصور علی آبادیان

محمد توحیدی فر

علیرضا هاشمی

سید بابک موسوی

کیس روزلار

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

عکس روی جلد: دارکوب بلوچی (*Dendrocopos assimilis*) عکاس سید بابک موسوی، استان هرمزگان، بهمن ۱۳۸۸.
عکس پشت جلد: چکبک سر سیاه (*Oenanthe alboniger*) عکاس سید بابک موسوی، استان هرمزگان، دی ۱۳۸۹.

بنام خالق زیباییها

سیاس ایزد یکتایی را که زمین را مهد آرامش و آسمان را خوان برکت قرار داد تا بشر بر آن برویاند و بپاید و بیاساید و به شکرانه هر آنچه بر وی ارزانی شده حریم الهی را حرمت نهد و دیگر زیستمدان را پناه و پشتیبان باشد و اشرافش را بر اشرف و شرفات بودنش بپا دارد.

ایران ما بر این گستره‌ی بیکران با تنوعی شگرف از اقلیم‌های مختلف در وسعتی بیش از یک میلیون و ششصد و چهل هزار کیلومتر مربع، چنان کوه، دریا و دشت را در خود گرد آورده است که بی تردید تصویر «جهانی در یک مرز» برای ترسیف آن پر بیراه نیست. از این رو این گوناگونی خود بستری را فراهم کرده است که امروز طبق آخرین گزارشات محققان حاضر بیش از ۵۳۵ گونه پرنده در کشورمان را شاهد هستیم بطوریکه این تنوع بی نظیر با گوناگونی پرندگان سراسر اروپا برابری می کند. از کلاغ نوک سرخ کوه‌های سرفراز البرز تا زاغ بور قیچ زارهای تفتیده توران و مسکن‌های باستان الموت که سینه به سینه از میراث نیاکان نزد ما به امانت گذاشته شده‌اند تا ما نیز پاسدار این گنجینه‌ای گرانبهای بی بدیل باشیم و این امانت گرانبهای را به فرزندانمان واگذاریم.

امروز با فشار فزاینده توسعه و چالش‌های پیش رو بیش از هر زمان دیگری طبیعت و آنچه در اوست نیازمند همت و کاری مضاعف برای حفاظت از داشته‌هایی است که در آماج توسعه‌های ناب‌یادارند و بی شک نخستین گام در این راه شناسایی و ایجاد مراجع معتبر علمی است که بر پایه یافته‌های مستند محققان شکل گرفته و می‌تواند مورد اتکای انانی قرار گیرد که اراده کرده‌اند تا در جهت حفظ و حمایت از داشته‌هایمان گام بردارند.

مجموعه پیش رو حاصل تلاش اساتید، محققان، کارشناسان و دانش‌آموختگان زیادی است که بی وقفه در عرصه‌های محیط طبیعی ایران در پی کشف ناشناخته‌ها همت گمارده‌اند و در این بین با شناسایی مثبت گونه‌های جدیدی از پرندگان در کشور به تکمیل اطلاعات و تدوین این مجموعه ارزشمند دست یازیده‌اند. بی شک «اطلس پرندگان ایران» به عنوان مرجعی نو برای دانشجویان و پژوهشگران، می‌تواند راه‌گشای مطالعاتی باشد که از این پس با هدف حفاظت و حمایت از گونه‌های حیات وحش ایران اسلامی به ظهور خواهند رسید. باشد که کوشش‌های خالصانه‌شان در نظر خالق یکتا جلوه‌گر و نتیجه هم‌شان چراغی باشد در راه پاسداری از این گنجینه‌های الهی.

معصومه ابتکار

معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط زیست

از چاپ کتاب بی نظیر «پرندگان ایران» نزدیک به چهل سال می‌گذرد اما هنوز گرد کهنگی بر چهره این اثر درخشان ننشسته است و این کتاب همچنان راهنمای بسیاری از محققان، دانشجویان و علاقه‌مندان به طبیعت است. با این وجود کمبود منابع موثق در خصوص پرندگان این کشور شامل اطلاعات جدیدی از وضعیت پراکنش و فراوانی آنها و زیستگاه‌هایشان، همراه با تصاویری زیبا که بتواند علاوه بر رفع نیاز متخصصان مربوطه، حس زیبایی دوستی دوستداران طبیعت را نیز اغناء نماید، احساس می‌شد. از سوی دیگر تهیه منابع علمی موثقی از پرندگان ایران به زبان انگلیسی که بتواند به نحو شایسته‌ای غنای گونه‌ای بی نظیر پرندگان این کشور را به متخصصان سایر کشورها بنمایاند، ضروری به نظر می‌رسید. بر این اساس سازمان حفاظت محیط زیست تهیه چنین مجموعه‌ای را با همکاری گروه محیط زیست دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران در دستور کار خود قرار داد.

تهیه و تدوین این مجموعه با توجه به کمبود اطلاعات در دسترس از وضعیت کنونی پرندگان ایران (شامل محدوده پراکنش و فراوانی آنها در طی فصول، تلف سال و ویژگیهای بوم شناختی آنها در زیستگاهها) با دشواریهای زیادی روبرو بوده است. همچنین عدم گاهی از الگوی جابه‌جایی بسیاری از پرندگان مهاجر و عبوری سبب می‌شد تا اظهار نظر درباره وضعیت بسیاری از گونه‌ها در کشور با عدم قطعیت روبرو باشد. به علاوه تعداد انگشت شمار عکاسان حرفه‌ای در کشور سبب بروز مشکلات جدی برای مؤلفان این مجموعه در تهیه عکسهای مناسب از هر گونه پرند می‌شد. پر واضح است که سبب مشکلات مذکور، این مجموعه در اولین گام خود با نواقص و کمبودهای فراوانی همراه است، اگرچه مؤلفان این مجموعه با برخورداری از همکاریهای بی‌دریغ بسیاری از متخصصان و محققان ایرانی و خارجی تلاش نموده تا بهترین و کاملترین مجموعه ممکن را گرد آورند.

لذا مؤلفان این مجموعه پیشاپیش ضمن عذرخواهی از نواقص و کمبودهای موجود، خاضعانه به استعانت همکاری تمامی متخصصان، محققان، دانش‌پژوهان و طبیعت‌دوستان ایران و سایر کشورها را به گرمی سپاس می‌نهند.

گسترده‌گی کشور ایران، غنا و تنوع گونه‌ای کم نظیر پرندگان در این کشور همراه با تنوع زیستگاهها و هم‌پوشانی کمبود پرندشناسان و پرندنگرها سبب می‌شود تا تهیه اطلاعات جامع و به روز از وضعیت پرندگان کشور بدون همکاریهای یکپارچه تمامی قشرهای جامعه با سازمان حفاظت محیط زیست امکان‌پذیر نباشد. امید است تا این مجموعه انگیزه‌ای قوی برای مطالعاتی جامع و همه‌گیر درباره پرندگان کشور را در بین متخصصان و طبیعت‌دوستان ایران برانگیزد. به امید روزی که شاهد این همکاری ملی باشیم.

محمد کابلی

عضو هیئت علمی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران

سرزمین ایران اگرچه در منطقه خشک جهان واقع است اما به لحاظ موقعیت جغرافیایی، تنوع اقلیمی، دامنه تغییرات ارتفاعی و منابع عظیم آبی دریای خزر در شمال، آبهای گرم خلیج فارس و دریای عمان در جنوب، رودخانه‌ها و تالابهای متعدد، رشته کوههای زاگرس و البرز با یخچالهای دایمی و قله‌های مرتفع، دشتهای و کویرهای وسیع در فلات مرکزی و جنگلهای هیرکانی تا جنگلهای گرمسیری و مانگروها و قرار گرفتن در محل تلاقی سه منطقه جغرافیایی زیستی پالنارکتیک، اتیوپیا و اورینتال، دارای طیف گستردهای از سیمای طبیعی است که در نتیجه از غنای گویای بالایی به ویژه پرندگان برخوردار است. پرندگان به سبب برخورداری از قدرت پرواز، صاحب جمعیتین محیط بلامعارض در گیتی هستند. در ایران تاکنون ۵۳۵ گونه پرنده شناسایی و گزارش شده است که این تعداد برابر با کل گونه‌های پرنده موجود در قاره اروپا و دو سوم پرندگان خاورمیانه اند. حدود نیمی از پرندگان ایران بصورت مهاجر و یا عبوری از پهنه‌های آبی کشورمان به عنوان زیستگاههای زمستانه و یا استراحتگاه در مسیرهای مهاجرت استفاده می‌کنند و همه ساله کشورمان میزبان میلیونها پرنده در مسیرهای مهاجرت شمال-جنوب و شرق-غرب است که اغلب این پرندگان وابسته به تالابها هستند.

ورود انواع آلاینده‌ها و پدیده خشکسالی طی سالهای گذشته، کاهش سطح تالابها و منابع آبی شده و این خود عامل مهمی در جهت کاهش جمعیت بسیاری از پرندگان، به غیر از مهاجر نظیر درنای سیبری، بالابان، اردک سرسفید، میش مرغ، عقاب طلایی و اردک مرمی شده است. دستیابی به داده‌های میدانی و راهنمای پرندگان ایران یکی از چالشهای پیش روی کارشناسان در برنامه‌های حفاظت گونه‌ها بوده است. مجموعه حاضر که با تلاش قریب به اتفاق پرسنل سازمان کارشناسان، عکاسان و طبیعت دوستان کشور به دو زبان فارسی و انگلیسی مهیا گردیده، به عنوان یسی از سامانه‌ای دارای اولویت سازمان حفاظت محیط زیست بوده است. اگر چه انتشار این اطلس با آخرین اطلاعات مربوط به پرندگان ایران به عنوان یک مرجع علمی برای کارشناسان، متخصصان، دانشجویان و دوستداران حیات وحش ایران و خارج از کشور گامی بزرگ محسوب می‌شود، ولی انتظار می‌رود با تکمیل کمبود اطلاعات ر به روز رسانی اطلاعات موجود، به غنای این مجموعه در چاپ‌های بعدی بیفزاید.

فرهاد دبیری

معاون محیط زیست طبیعی سازمان حفاظت محیط زیست